

**ЗМІНИ У ЗМІСТІ І СТРУКТУРІ ПРОГРАМ ІЗ ФІЗИЧНОЇ КУЛЬТУРИ
ДЛЯ ЗАГАЛЬНООСВІТНІХ ШКІЛ УКРАЇНИ
(50-70 рр. ХХ ст.)**

Стаття присвячена аналізу змін у змісті і структурі шкільних програм із фізичного виховання у період 50-70 рр. ХХ століття. Було встановлено, що у досліджуваній час спостерігається поступове збільшення загальної кількості годин, що відводилися на заняття фізичною культурою, поглиблювалася всебічна підготовка учнів. До програм вводилися нові вправи і розділи. Зростала роль теоретичного чинника фізичного виховання. Зміни у змісті і структурі програм з фізичної культури сприяли успішному розв'язанню завдань загальноосвітньої школи.

Ключові слова: загальноосвітня школа, шкільні програми з фізичної культури, фізичне виховання, зміст та структура освіти.

Статья посвящена анализу изменений в содержании и структуре школьных программ по физическому воспитанию в период 50-70 гг. ХХ века. Было установлено, что в исследуемое время наблюдается постепенное увеличение общего количества часов, которые отводились на занятие физической культурой, углублялась всесторонняя подготовка учеников. В программы вводились новые упражнения и разделы. Росла роль теоретической составляющей физического воспитания. В целом, изменения в содержании и структуре программ физической культуры способствовали успешному решению задач общеобразовательной школы.

Ключевые слова: общеобразовательная школа, школьные программы по физической культуре, физическое воспитание, содержание и структура образования.

The article is devoted the analysis of changes in maintenance and structure of the school programs from physical education in a period 50-70 years of ХХ century. It was set that in the probed time there is a gradual increase of general amount of hours which was taken on engaged in a physical culture, comprehensive preparation of students deepened. To the programs new exercises and sections were entered. The role of theoretical constituent of physical education grew. On the whole, changes in maintenance and structure of the programs from a physical culture were instrumental in the successful decision of tasks of general school.

Keywords: general school, school programs from a physical culture, physical education, maintenance and structure of education.

Постановка проблеми. Проблема розвитку змісту і структури освіти набула особливо важливого значення у зв'язку з тим, що їх оновлення

передбачає суттєве збільшення теоретичної інформації і практичної діяльності для суб'єктів навчально-виховного процесу. Таке розширення змісту і структури загальної освіти не може здійснюватися виключно механічно, бо це призведе до ще більшого перевантаження учнів. Однією з умов розв'язання цієї суперечності є оптимізація освіти на основі вивчення й використання традицій української педагогіки, у тому числі і завдяки зверненню до історичного досвіду і прогресивних методичних здобутків у фізичному вихованні школярів.

Систематичне дослідження проблем змісту і структури освіти почалося у другій половині ХХ століття. Цьому аспекту присвятили свої праці такі відомі педагоги, як В.Давидов, І.Лернер, В.Онищук, В.Паламарчук, М.Скаткін, В.Сухомлинський й інші.

Безпосередньо зміст і структура фізичної культури розглядалася у роботах Е.Вільчковського, В.Голубєва, М.Зубалія, Б.Родигіна, Ф.Фокіна, В.Яковлева, В.Якубовської.

В останні десятиліття розробкою проблем змісту і структури шкільної освіти активно займалися українські педагоги В.Андрущенко, Н.Бібік, С.Гончаренко, В.Ільченко, С.Клепко, М.Козленко, О.Мащенко, Е.Носенко, І.Радіонова, А.Сиротенко, Т.Яценко й інші.

Проте основні напрямки розвитку змісту і структури шкільних програм із фізичної культури залишаються доки ще недостатньо дослідженими. Тому ця проблема потребує наукового обґрунтування для залучення у практику сучасної освіти прогресивних надбань минулого.

Мета статті – проаналізувати зміни у змісті і структурі шкільних програм з фізичного виховання у період 50-70 рр. ХХ ст.

Виклад основного матеріалу. На початку 50-х рр. ХХ ст. СРСР починає активно включатися у міжнародний спортивний рух. Щоб гарантувати престиж держави завдяки високим результатам на Олімпійських іграх і світових чемпіонатах необхідно було забезпечити масове залучення до фізичної діяльності підрастаючого покоління. Виконання цього завдання

потребувало змін у шкільній освіті. Тому фізичне виховання усе більше пов'язується не лише з оздоровленням дітей, а й з їхньою спортивною підготовкою. Навчання починає спрямовуватися на формування у школярів умінь і навичок в основних видах спорту. Програма старших класів передбачала збереження окремих розділів для юнаків і дівчат. Основою програм для семирічної і десятирічної школи залишалися комплекси БГПО (до 7 класу) та ГПО (до 10 класу). Збільшувалася і кількість годин, що відводилися на заняття фізичною культурою. У першому і другому класах вона становила 33, а починаючи із третього - 66 годин на рік [5, с. 182].

У той же час, зміст програми з фізичного виховання для початкової школи був спрямований на розв'язання таких завдань: 1) зміцнення здоров'я; 2) розвиток і удосконалення основних рухових навичок; 3) виховання почуття дружби, рішучості, наполегливості, витривалості у вчинках і діях; 4) збудження інтересу до занять фізичними вправами; 5) виховання основних санітарно-гігієнічних навичок [5, с. 177].

Головними засобами фізичного виховання в педагогічній роботі з учнями 1-4 класів відповідно до програми були рухливі ігри, гімнастика, навчання пересування на лижах [5, с. 180].

З 1 січня 1958 року в Україні запроваджувалася спортивна спеціалізація для 800 загальноосвітніх шкіл із таких видів спорту: легка атлетика, гімнастика, баскетбол. Під спеціалізацію вводилася і нова програма. Вона складалася з двох частин: перша охоплювала загальний навчальний матеріал з гігієни фізичних вправ, гімнастики, легкої атлетики, лижної підготовки, плавання, ігор. Друга частина розкривала зміст поглиблених занять зі спеціалізованого для школи розділу програми.

Щоправда, запровадження цих програм одразу викликало цілу низку запитань у педагогів-практиків. Так, в інформації Кримського обласного відділу народної освіти зазначалося, що „з 1 вересня 1958 року буде введена спеціалізація для двадцяти однієї школи. Не зрозуміло як нову спеціалізовану навчальну програму поєднувати з роботою з підготовки школярів до

складання нормативів БГПО і ГПО, підготовкою команд і їхньої участі у районній і міській спартакіаді, як організувати роботу спортивних секцій” [7, с.42].

У звіті Волинського обласного відділу народної освіти за 1958-1959 навчальний рік приверталася увага до іншої проблеми: „Невеликий досвід роботи спеціалізованих шкіл нашої області показав, що спеціалізацію слід вводити поступово, починаючи з 3-5 класів і проводити її до закінчення навчання учнів у середній школі. На 1959-1960 навчальний рік спеціалізація в наших школах буде запроваджена лише у 5-8 класах, бо введення спеціалізацію з учнями 9-10 класів на два роки не дасть позитивних наслідків” [8, с.37].

Зазначені проблеми із запровадженням спортивної спеціалізації шкіл і відсутність суттєвих результатів їхньої роботи обумовили необхідність удосконалення програм у 60-х рр. ХХ ст. Для розв’язання завдань фізичного виховання учнів основними засобами були визначені легка атлетика, гімнастика, рухливі і спортивні ігри, лижна підготовка.

З легкої атлетики до програми 5-8 класів включалися: біг на короткі та середні дистанції, кроси, естафетний біг, подолання перешкод під час бігу, стрибки у висоту й довжину з розбігу, кидання тенісного м’яча (гранати), штовхання ядра.

У розділ гімнастики входили такі вправи: стройові, загальнорозвивальні, без предметів і з предметами, на гімнастичній стійці, на приладах, опорні стрибки, з лазання, акробатичні і танцювальні.

Рухливі ігри добиралися так, щоб їх можна було проводити в спортивному залі і на повітрі. Вони включали біг, стрибки, кидання і вимагали від учнів прояви сили, спритності, швидкості реакції, кмітливості, виховували почуття колективізму. Значне місце у програмі відводилося баскетболу.

У розділі „Лижна підготовка” вивчалися основні способи пересування на лижах, підйоми і спуски зі схилів різної крутості, повороти і гальмування,

пересування на місцевості різноманітного рельєфу. У тих районах, де кліматичні і місцеві умови не дозволяли проводити заняття з лижної підготовки, відповідні години планувалося рівномірно розподілити по інших розділах програми й обов'язково проводити їх в умовах „відкритого повітря” [6, с. 4].

Крім того, програма передбачала, починаючи з п'ятого класу, до 10 годин на рік для проведення занять за вибором. При цьому вказувалося, що „в матеріал з вибору включено плавання, волейбол, ручний м'яч, але перевагу має плавання, якщо школа забезпечена відповідними умовами для цього” [6, с. 4].

У 60-х рр. ХХ ст. значна увага починає приділятися віковим і статевим особливостям розвитку дітей. Тому у програмі з фізичної культури для 5-8 класів зверталася увага на те, що «фізичні вправи з усіх розділів дібрані з урахуванням вікових особливостей учнів. У програмі вказано, яких вправ слід навчати хлопчиків, а яких – дівчаток. Якщо таких вказівок у програмі немає, то навчальний матеріал має бути опрацьований усіма учнями» [6, с. 5].

Програми орієнтували учителів на детальне планування навчального процесу. Зазначалося, що при цьому „необхідно складати: а) календарні плани на півріччя для кожного класу; б) план уроку. Планувати окремі види фізичних вправ потрібно так, щоб по можливості не було великих перерв між уроками, на яких вивчаються ці рухи” [6, с. 6].

У 1970 р. змінюється структура загальноосвітньої школи. Відповідно до її нового Статуту початкове навчання здійснювалося у 1-3, а не 1-4 класах, як було до цього. Такі обставини обумовили доопрацювання програм із фізичної культури.

Зміст програм із фізичної культури для початкових класів, восьмирічної та середньої школи було ускладнено.

Так, у програмі для 1-3 класів з'являється нове завдання – „формування навичок правильної постави в статичному положенні тіла і в русі, навчання правильного узгодження рухів з диханням” [1, с. 3].

Основним навчальним матеріалом для учнів 1-3 класів було визначено стройові, загальнорозвивальні, танцювальні і акробатичні вправи, стрибки, кидання, ходіння на лижах, рухливі ігри і плавання. Запроваджувався у програмі і новий розділ „Теоретичні відомості”, у якому передбачалося набуття учнями знань про руховий режим школяра, загартування, формування постави, правильне дихання під час виконання фізичних вправ, а також навички догляду за тілом і одягом під час занять фізичними вправами [1, с. 4].

Збільшувалася і кількість часу, яка відводилася на заняття фізичною культурою. Тепер вона становила 68 годин на рік у кожному класі, починаючи з початкової школи.

З 1 по 4 клас вводилися обов'язкові години на заняття плаванням (по 6 годин на рік). Для вивчення навчального матеріалу пропонувалося використовувати відкриті водойми і плавальні басейни. Програма наголошувала, що „кожна школа повинна вжити заходів, щоб забезпечити виконання цього розділу” [2, с. 4].

Поряд з уроками фізичної культури програма передбачала обов'язкове здійснення фізкультурно-оздоровчих форм занять у режимі дня (ігри і фізичні вправи на великих перервах, фізкультхвилинки на уроках, гімнастика до занять, профілактична гімнастика на уроках праці) [2, с. 8].

У 1975 році відбулося чергове удосконалення програм. У них, по-перше, констатувалася необхідність у розвитку нових якостей таких, як „витривалість до силових, статичних зусиль і циклічних рухів різної інтенсивності, гнучкість і статокінетична (вестибулярна) стійкість” [3, с. 4].

По-друге, у програмах з'явилися нові розділи: теоретичні відомості, спортивні ігри (ручний м'яч, баскетбол, волейбол), художня гімнастика (для дівчат), класична боротьба (для юнаків). Теоретичні відомості і спортивні ігри запроваджувалися з 4-го, а художня гімнастика і класична боротьба – з 7-го класу [3, с. 4].

По-третє, уперше до кожного розділу програми пропонувався конкретний матеріал у вигляді переліку теоретичних відомостей, навичок і умінь, орієнтованих домашніх завдань, вимог до учнів.

Нарешті, загальна кількість годин на рік у кожному класі зросла до 70. У програмах стверджувалося, що „обсяг кожного розділу програми розрахований так, щоб за відведену кількість годин учні змогли оволодіти основами техніки рухових дій. Для закріплення рухових умінь і навичок необхідно давати учням завдання додому, які складаються із вправ, добре вивчених і розроблених під час уроку” [4, с. 4].

Висновок. Таким чином, проведений аналіз дає підстави стверджувати, що навчальний матеріал у шкільних програмах з фізичної культури подавався за розділами і видами рухів. Протягом 50-70 рр. ХХ ст. спостерігається поступове збільшення загальної кількості годин, що відводилися на заняття фізичною культурою, поглиблювалася всебічна підготовка учнів. До програм вводилися нові вправи і розділи. Для збільшення обсягу рухової діяльності учнів і цілеспрямованого керівництва нею і кращого закріплення окремих видів вправ, програмами, починаючи із 70-х рр., зазначалися вимоги до учнів і орієнтовні домашні завдання. Зростала роль і теоретичного напрямку фізичного виховання. Зокрема, учні ознайомлювалися з особливостями рухового режиму школяра, загартування, формування правильної постави, загальних гігієнічних вимог до занять фізичними вправами, значенням спортивних змагань для фізичного виховання школярів. Загалом, зміни у змісті і структурі програм з фізичної культури для загальноосвітніх шкіл сприяли успішному розв'язанню завдань підготовки загартованих громадян держави.

Подальших досліджень потребує аналіз змісту позакласної роботи у шкільних програмах із фізичної культури.

ЛІТЕРАТУРА

1.Програми восьмирічної школи. Фізична культура. 1-3 класи. – К.: Радянська школа, 1972. – 52 с.

2.Програми восьмирічної школи. Фізична культура. 4-8 класи. – К.: Радянська школа, 1974. – 104 с.

3.Програми восьмирічної школи. Фізична культура. 4-8 класи. – К.: Радянська школа, 1976. – 96 с.

4.Програми для середньої школи. Фізична культура. 9-10 класи. – К.: Радянська школа, 1976. – 56 с.

5.Програми початкової школи. – К.: Радянська школа, 1953. – 215 с.

6.Программа по физической культуре. 5-8 класс. – К.: Радянська школа, 1968 – 59 с.

7.Центральний державний архів вищих органів влади та управління України (далі ЦДАВОУ). - Ф. 166. - Оп. 15. - Спр. 2375. - 129 арк.

8. ЦДАВОУ. - Ф. 166. - Оп. 15. - Спр. 2611. - 145 арк.